

A flopi használata

A flopin lévő példákat a szövegben a ábra és a fájlnev jelöli. Lejátszásukhoz elegendő például a Windows Intézőben duplán rákattintani a fájlra. A Windows megfelelő (alap-) beállítása esetén megjelenik a Médialejátszó ablaka, melyben egy CD-n megszokott gombok segítségével indíthatjuk a lejátszást. A Médialejátszó ablakát célszerű minden egyes példafájl lejátszása után becsukni (a Windows a következő dupla kattintásra új ablakot nyit.)

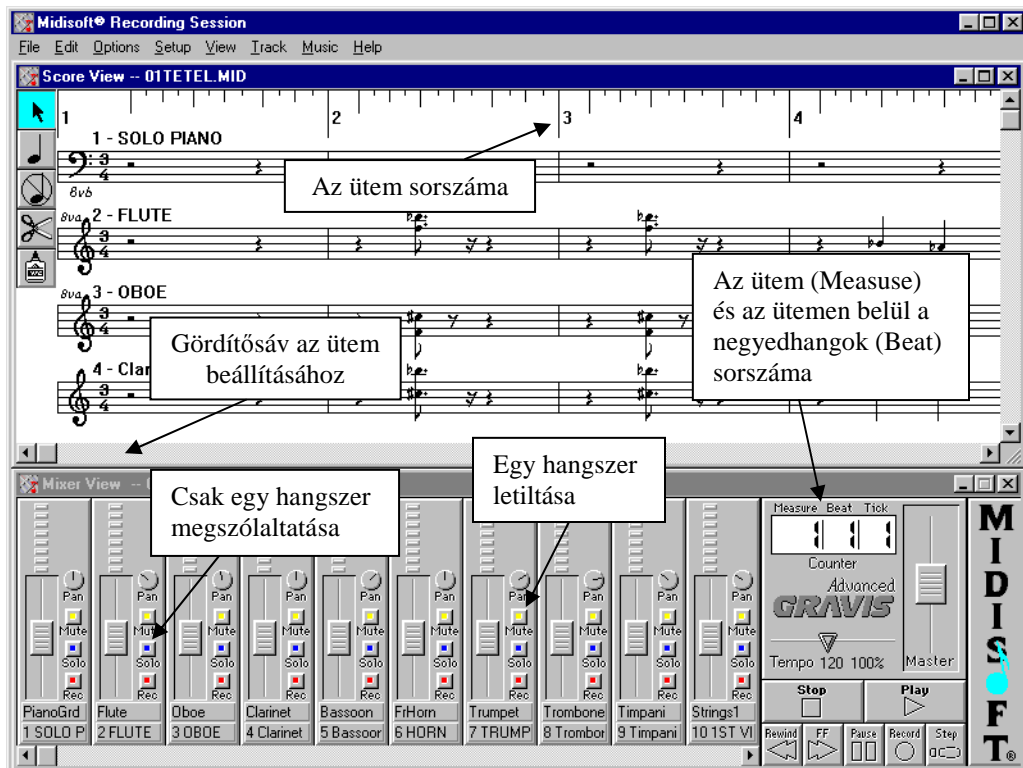
A flopin a főkönyvtárban megtalálható zongoraverseny három tételének teljes változata (01tétel, 02tétel, 03tétel), az *1tétel*, *2tétel*, *3tétel* mappákban pedig a példafájlok. **A fájlok megszólalása erősen függ a számítógép hangkártyájának minőségétől.**

A tételek elemzésénél alkalmazott hivatkozásokhoz nem lenne elegendő pontosságú az idő (perc-másodperc) megjelölése. Ezért a szöveg az ütemek sorszámaival jelzi a hivatkozott részeket. A Windows médialejátszója azonban nem mutatja lejátszás közben az ütemek sorszámaival. Ezért a teljes tételket tartalmazó fájlok lejátszásához a *Session* mappában lévő Midisoft Recording Session programot célszerű használni. A program nem igényel telepítést, a *session* (*session.exe*) fájlra történő dupla kattintással közvetlenül indítható.

A *Session* programban a *File* menüpont *Open* parancsának segítségével nyithatunk meg egy fájlt. Lemez meghajtónak válasszuk az *a:* flopit, majd lépünk vissza a főkönyvtárba (illetve a megfelelő mappába). A *Score View* (Partitúranézet) ablakban megjelenik a kotta, fölötté az ütemek sorszámaival. Az ablak gördítősávjának a segítségével lapozhatunk a szükséges ütemre.

A *Mixer View* (Keverőpult-nézet) ablak jobb oldali részén látható a lejátszandó ütem sorszáma (*Measure*). Itt indíthatjuk a lejátszást (*Play* gomb). A *Pause* gomb leállítja a lejátszást, ami a *Play* gombbal folytatható. A *Stop* gomb úgy állítja le a lejátszást, hogy visszamegy arra az ütemre, ahonnan indítottuk. Így egy részt többször is meghallgathatunk. (Ha ez a „visszatekerő” funkció nem működik, akkor be kell kapcsolni az *Options* menüpontban az *Auto Rewind* parancsot.) A *Master* gomb segítségével a hangerőt szabályozhatjuk, a *Rewind* a zene elejére, az *FF* pedig a végére állítja a gördítősávot.

A *Mixer View* ablakban az egyes hangszereket külön-külön is megszólaltathatjuk (a többi elhallgatásával), ha a hangszernek megfelelő oszlopban a kék *Solo* gombra kattintunk. A sárga *Mute* gomb éppen ellenkező hatású, az adott hangszert kikapcsolja, csak a többi szólal meg.

A zeneművek szerkezete dióhéjban

A zeneszerzők a zene története során számos formát dolgoztak ki. Néhány alapvető vonás azonban majdnem mindegyik zeneműre jellemző. Egy-egy mű egy-egy tételében több „dallamot” lehet felismerni, amit témának nevezünk (főtéma, melléktéma, zárótéma stb.). Egy-egy ilyen dallam több rövid szakaszra, úgynevezett motívumra bontható fel. Nem túl pontos hasonlattal élve egy tételt alkosson mondjuk 3 népdal egymás után. Akkor egy-egy népdal egy-egy témát jelent, a népdalok sorai pedig az egyes motívumok.

A zeneművek alapvető építőkövei, a motívumok jellegzetes ritmussal rendelkeznek. Ezen ritmus különböző magasságú hangokon történő lejátszása jelenti a motívum zenei megjelenítését. A ritmus leírására elegendő három jelet bevezetni. A rövid ideig szóló hang, a „ti” jele: ♪ (pl. ti-ti: ♪♪). Körülbelül kétszer ilyen hosszú ideig szól a tá: ♩. A jól ismert SOS jelzés ritmusa például ti-ti-ti tá-tá-tá ti-ti-ti (♪♪♪ ♩♪♪♪♪♪). A tá-nál kétszer hosszabb ideig szóló hang jele: ♪ (kiejtése: tá-á). Példák a ritmusokra:

Ta-va-szi szél vi-ze-et á-raszt:	tá-tá-tá-ta tá-ti-ti tá-tá	♪♪♪♪♪♪♪♪	(☐ ritmus1)
Jut még e-szed-be ked-ve-sem	tá tá-á tá tá-á tá tá-á tá tá-á	♪♪♪♪♪♪♪♪	(☐ ritmus2)
(közismert ballagási nóta, folytatás: A boldog ifjúság / Az erdőszéli kis patak / És a régi jó barát)			
A ju-hász-nak jól van dol-ga	tá tá tá-á ti ti ti tá-tá	♪♪♪♪♪♪♪♪	(☐ ritmus3)
(nem egészen pontosan)			

A zeneszerzők természetesen ennél bonyolultabb, például az eddigiek között átmenetet jelentő (úgynevezett nyújtott) ritmusokat is használnak, de a motívumokat jól jellemezhetjük leegyszerűsítve, a fent említett ritmusok segítségével.

A zeneművek legkisebb egysége az ütem. Egy ütemet csak néhány hang alkot. Gyakran négy tá (♪) hangból áll, ezért a tá-t negyedhangnak is szokás nevezni. Így kapta a fele olyan hosszúságú ti (♪) a nyolcad, a kétszer olyan hosszú tá-á (♩) pedig a félhang elnevezést. Bár az ütem fontos szerepet játszik a zenében, számunkra csak a tájékozódást könnyíti meg. Az ütemek sorszámozásával egészen pontosan ki tudjuk jelölni a zenemű egy-egy részét.

A zeneművek tételei a motívumok és a témák ismételtéseiből, variációiból épülnek fel. Az egyik legjellegzetesebb és gyakran alkalmazott típusa szonátaforma (a zongoraverseny I. tétele). Ez három részből áll. Az *expozícióban* a zeneszerző bemutatja a témákat, a *kidolgozás* során tudását megcsillogtatva megváltoztatja, egymással váltogatva keríti sorra, variálja a témákat, majd a *reprízben* eredeti formájukban térnek vissza. A szonáta formájú tételt gyakran egy negyedik rész, a *coda* zárja, amely lehet a témák valamilyen variációja, vagy egészen új zenei gondolat is. Ennyire szabályosan persze ritkán valósul meg ez a forma, a zeneszerzők teljes szabadsággal változtathatnak rajta. Csajkovszkij például az I. tételben a kidolgozást a zárótémára építi, a reprízben pedig csak a melléktémát hozza vissza. Az egyes témák közé hosszabb átvezetéseket illeszt be (tulajdonképpen újabb témákkal), ami megint gyakori eset a szonátaforma megvalósítása során.

Egy másik gyakori forma a rondó (a zongoraverseny III. tétele). A rondót egy fő téma uralja, ami sokszor ismétlődik, általában nem pontosan, hanem variálva. Az ismétlések között pedig egy-egy újabb téma (úgynevezett közjáték, epizód) szólal meg. Az is lehetséges, hogy a közjátékok ugyanannak a témának a variációi.

A zeneművek egyes tételei a fentiekhez hasonló formákat követnek. Maga a mű több tételből tevődik össze (a koncerteken az egyes tételek között nem szokás tapsolni), és a tételek típusa, száma alapján is különböző formák valósulnak meg. A legtisztább módon a bécsi klasszikusok (Haydn, Mozart, Beethoven) dolgozták ki és alkalmazták ezeket a típusokat, a romantika zeneszerzői már eléggé eltértek a klasszikus formáktól, a modern szerzők pedig egészen más szerkezeteket (vagy szerkezet nélküliséget) is alkalmaznak.

Az egyik jellegzetes zeneműtípus a szimfónia, amely négy tételből áll. Közülük az egyik (leggyakrabban az első) szonátaformát követ. Egy másik gyakori típusa versenymű (koncerto, concerto – tulajdonképpen együtt zenélést jelent, innen származik a koncert szó), amelyet klasszikus formájában há-

rom tétel alkot. Az első tétel szonátaforma, melyben először a zenekar, majd a szólista adja elő a főtémát, a második tétel lassú, lírai és általában rövid „dal”, a harmadik gyakran rondó. A versenymű névéhez illően egy-egy hangszer kiemel a zenekarból, sokszor egyedül szólal csak meg ez a hangszer, gyakran pedig „felelgetnek” egymásnak a zenekarral. A szólistától igen magas technikai tudást vár el, sokkal többet, mint a zenekar többi tagjától. A zeneszerző nehéz szólókat épít a műbe, hogy a szólista megcsillogtathassa tudását és tehetségét. Az egyik (a legfontosabb és leghosszabb) ilyen szólórész általában az első tétel végén fordul elő, és kadenciának hívják. Ilyenkor a zenekar hosszabb időre elhallgat. A kadenciát a régi korok mesterei (Mozart és Beethoven is virtuóz zongoristák voltak) a koncerten improvizálták, nem volt előre megírva és leírva. Ilyenkor azonban a zenekar nem tudta volna, hogy meddig tart ez az improvizáció, és mikor folytatódhat az előre megírt mű előadása. Ezért a kadencia végét a szólista egy jellegzetes, trillázó résszel zárta (a trilla két hang egymás után, gyors váltogatással történő megszólaltatása).

A zeneművekben a tételeket gyakran az előadásmódra utaló, olasz nyelvű zenei szakkifejezésekkel jelölik.

| Az eredeti szöveghez készült flopi anyaga megtalálható a mellékelt flopi.zip fájlban.

Csajkovszkij: I. zongoraverseny (B-moll, Op. 23.)

I. tétel. Allegro non troppo e molto maestoso (nem túl gyorsan, nagyon fenségesen)

A tétel híres és népszerű főtémájának első négy hangja (☐ t0-01) a zeneművekben nagyon gyakori ritmusra épül (♩♩♩♩). Talán a legismertebb példa a ritmus alkalmazására Beethoven V. (Sors) szimfóniájának kezdete (☐ t0-02, a kettő egymás után: ☐ t0-03). Ez a híres „kopog a sors az ajtón” motívum, melyről Czerny, Beethoven tanítványa (később maga is híres zeneszerző) állítólag azt hallotta Beethoven-tól, hogy egy madárszó adta az ihletet hozzá. Madárszakértők meg is állapították, hogy a kerti sármány hangja ritmusban és dallamban meglehetősen pontossággal megfelel ennek (lásd Bartha Dénes: Beethoven kilenc szimfóniája, 139. old.). A mítoszhoz hozzá kell tenni, hogy jóval Beethoven előtt már Mozart és Haydn is felhasználtak hasonló motívumot.

Beethoven az V. szimfónia szinte egész első tételét ennek a 4 hangnak a különböző variációjú ismételtetésére építi (☐ t0-04), Csajkovszkij azonban egy egész dalt (dallamot) komponál a 4 kezdőhangra (az első tétel főtémája: ☐ t1-04). A főtémában Csajkovszkij a kezdő négy hangot egy romantikus, nagyívű dallammá egészítette ki, azonban maga a dallam is a ♩♩♩♩ ritmus ismételtetésével, de a hangok magasságának variálásával áll össze:

- a) megszólal a 4 hang, egy kis díszítéssel kiegészítve (☐ t1-04a)
- b) ismét megszólal a ritmus, de a hangmagasság variálásával (☐ t1-04b)
- c) a 4 hang az eredeti dallamlejtéssel, csak magasabban (☐ t1-04c)
- d) ismét a ritmus, emelkedő hangmagassággal, már a díszítő rész nélkül (☐ t1-04d)
- e) megint a 4 hang, variált hangmagassággal, díszítés nélkül (☐ t1-04e)
- f) a dallam befejezése, a sokszor hallott ritmus kissé felgyorsítva és 2 hangból álló „előkével” (☐ t1-04f) – az utolsó ismétlés már az egész dallam ismétlésének az első négy hangja (lásd 16.–24. ütem)!

Érdeemes meghallgatni az egészet egyben, de az a)–f) részek között egy-egy ütem szünettel (☐ t1-04g), illetve szünet nélkül (☐ t1-04).

A jellegzetes ritmusú négy hang a zongoraverseny első tétele során még számos alkalommal visszaköszön, a szólójátékban és a tutti alkalmával is.

A tétel lényegében szonátaformát követ, bár nem a főtéma ismétlődik meg a repríz során. A főtéma igazából csak az expozícióban hangzik el, ezért gyakran ebihalnak csúfolják a tételt. A műben később sincs olyan rész, ami kiegyensúlyozná a nagyszabású kezdőszakaszt (Robert Ainsley: A zene képes kalauza, 120. old.).

A tétel legfontosabb motívumai

- A: a főtéma (☐ t1#A).
- A': a főtéma kezdő hangjai, a ♩♩♩♩ ritmus és díszítése nagyon gyakran előfordul különböző variációkban az első tétel során (☐ t1#Av).
- B: a fő- és a melléktéma közé beiktatott összekötő szakasz első része (☐ t1#1B). Ritmusa: ♩♩♩♩ ♩♩♩♩.
- C: a fő és a melléktéma közé beiktatott összekötő szakasz második, rövid része (☐ t1#C). Ritmusa: ♩♩♩♩.
- D: a melléktéma fő motívuma (☐ t1#D). Ritmusa: ♩♩♩ ♩♩♩.
- E: a zárótéma fő motívuma (☐ t1#E). Ritmusa: ♩♩♩♩ ♩♩♩♩.
- F: átvezető rész a kidolgozásban (☐ t1#F). Ritmusa: ♩♩♩♩ ♩♩♩♩.

A fenti motívumokat célszerű alaposan megismerni és sokszor meghallgatni, mert ezekre épül az egész tétel. Felismerésük teszi áttekinthetővé a tétel szerkezetét.

- 24-31. ütem A zongora lejátssza a főtémát (A), a hegedűk pizzicato játékaival kísérvé (☐ t1-08). A dallam akkordokon keresztül, duplázva, gyors variációkkal szólal meg (☐ t1-09).
- 31-48. ütem A téma bemutatása után variációkkal átvezet egy zongoraszólóba. Az átvezetést a zongora egy rövid motívum (☐ t1-10) egyre magasabb hangokon történő megismétlésével kezdi (32-36. ütem: ☐ t1-11). A motívum maga is a jellegzetes ♪♪♪♪ ritmus (A') más hangokkal történő előadása. A 37. ütemtől kezdve elhallgat a zenekar, és egy lefelé ereszkedő futam (☐ t1-12) vezet át a főtéma kezdőhangjainak modulált (más hangmagasságban történő) ismételtetésére (☐ t1-13). A zongora összesen hétszer ismétli meg egyre emelkedő hangmagassággal ezt a néhány hangot (39-47. ütem: ☐ t1-14), mindegyik után egy-egy gyors, fölfelé emelkedő futammal. A 48. ütem kadenciája először csilingelő hangokkal, majd egy utolsó gyors, fölfelé emelkedő futammal zárja a zongoraszólót (☐ t1-15).

(Itt most sajnos a midi fájlban összevontak három ütemet, így a továbbiakban egy kissé eltér a számozás az eredeti darab ütemszámaitól.)

- 49-59. ütem A zongora a főtéma bevezető hangjainak (A') háromszori ismétlésével zárja a szólót (☐ t1-16, vedd össze: 39-47. ütem, ☐ t1-14), majd a versenyművek hangulatához illoően a zongora és a vonósok pizzicato játékban felváltva ismételtetik a jellegzetes 4 hangot (☐ t1-17). A több mint tízszeri ismétlés vezet át a főtéma visszatérésére. Az ismétlések a végére leegyszerűsödnek, már a zongora sem játssza a 4 hang után az arpeggio akkordfelbontást.
- 60-77. ütem Megismétlődik a főtéma (A), de a vonósok egy oktávval (8 hanggal) magasabban játsszák, s míg először csak az első hegedűk és a gordonkák adták elő, itt most belépnek a mélyhegedűk is. A zongora felgyorsított és ismételt akkordokkal teszi még erőteljesebbé a dallam áradását (☐ t1-18). A főtéma még egyszer ugyanígy megismétlődik, a végén variációval.
- 78-85. ütem A főtéma zárórésze. A zárórész első részében a zongora lefelé haladó dallammenetét (☐ t1-19) a fúvósok (fuvola, oboa, klarinét) megfordítják, szinte a tükörképét játsszák el fölfelé haladva (☐ t1-20, a kettő együtt: ☐ t1-21).
A zongora dallammenete igazából a főtéma sokszor említett kezdő négy hangjának ismétlése (A'), de mintegy megduplázva minden hangot (összehasonlítás: ☐ t1-22). Közben az első hegedűk és a gordonka a másodhegedűk és a mélyhegedűk pizzicato játékaival kísérvé, alig hallható, finom stílusban ismételtetik a főtéma dallamát, a 4 kezdőhang variációit (☐ t1-23, együtt az egész: ☐ t1-24).
- 86-94. ütem A zárórész következő részeként szinte az egész zenekar elhallgat (a zongora is), és csak a vonósok halk, pizzicato játéka ismételteti a 4 hangra épülő főtéma dallamát, a kürtök nagyon halk kíséretével, a végén a zárórész befejezését bevezető halk fúvósakkorddal (☐ t1-25). Ezzel el is búcsúznak a főtéma dallamától, a zeneműben soha többé nem hangzik fel.
- 95-107. ütem A zárórész végén nagyon darabosan, súlyosan, nehézkesen megszólal a zongora, majd a kürtök, trombiták, harsonák lassú és halkuló akkordjai zárják a főtémát (☐ t1-26).
- 108-113. ütem Csajkovszkij a főtéma és a melléktéma közé egy két részből álló összekötő szakaszt iktatott be. A szakasz első részét ritmusváltással (Allegro con spirito: gyorsan, lelkesen) a zongora indítja a ♪♪♪♪ (B) ritmus különböző (emelkedő, majd süllyedő) hangmagasságú ismételtetésével (☐ t1-27).
- 114-117. ütem A zongora újra kezdi a ritmus ismételtetését, kétszer eljátssza, majd egy-egy rövid szünetet iktat közbe (☐ t1-28). A következő ismétlések után díszítő végződést hallhatunk (☐ t1-29). Közben a vonósok kitartott hangokkal kísérvé, majd a díszítő végződésnél a fúvósok tust játszanak (☐ t1-30).

- 118-121. ütem Az előző rész ismétlése.
- 122-123. ütem A ritmus ismétlése, de csak a díszítő végződéssel.
- 124-127. ütem A zongora ismétleteti a ritmust, a fuvola és a klarinét visszhangként válaszolnak neki (☐ t1-31).
- 128-133. ütem A zongora szinte teljesen egyedül belelendül a ritmussal való játékba, majd egészen elmélyül, szinte monoton ismétlésbe fog a mély hangokon (☐ t1-32). Emelkedő hangmagasság jelzi a variációk kezdetét.
- 134-137. ütem A zongora átadja a ritmus ismétletését az egymásnak felelgető fuvolának és klarinétnek Játékukat akkordfelbontásokkal, futamokkal kíséri (☐ t1-33).
- 138-146. ütem A fokozódó tempójú ismétlésekbe belépnek a vonósok. Most már a vonósok és a fúvósok adogatják át egymásnak felelgetve a ritmus ismétlését (a midi fájl hiányos, itt nem szólal meg a hegedűkön ritmus). A felelgetős játékot a kürtök harsogása élénkíti, majd a zongora futamai zárják (☐ t1-34).
- 147-155. ütem A fúvósok harsogva ismétletetik a ritmust a zongora futamaival felváltva (☐ t1-35).
- 156-159. ütem A zongora egyre mélyülve és halkulva átveszi a ritmus ismétletését (☐ t1-36).
- 160-167. ütem Az összekötő szakasz második, nagyon rövid részeként a mély hangokról indulva, egyre emelkedve, gyors ♩♩♩♩ játékkal megjelenik a ritmus egy újabb, egyenletesebb variációja (C), amit még a későbbiekben visszahallunk majd (☐ t1-37).
- 168-178. ütem Az összekötő szakasz befejezéseként a vonósok pizzicato játékaival kísérve a zongora még egyszer előadja a ♩♩♩♩ ritmusát (C), de az összekötő szakasz dallamával (☐ lásd t1-27). Ezzel zárul az összekötő szakasz a fő és a melléktéma között (☐ t1-38).
- 179-183. ütem A melléktéma első hangjai a fafúvósokon szólalnak meg, miközben a zongora még tovább játssza az előző ritmust (☐ t1-39).
- 184-191. ütem A zenekar megszólaltatja a lágy, melankolikus dallamú melléktémát (D, ☐ t1-40). A ritmus előírása a partitúrában: poco meno moso (nem nagyon élénken).
- 192-204. ütem A zongora is előadja a melléktéma dallamát. De míg a fúvósok nem játszották végig, sőt, még egyszer elkezdték, majd abbahagyták, a zongora némi variációkkal kísérve végig lejátssza a dallamot (☐ t1-41).
- 205-211. ütem Meglepő módon a melléktéma egy időre abbamarad, és a vonósok hangfogóval (tom-pítottan) bemutatják a zárótéma dallamát (E, ☐ t1-42).
- 212-217. ütem A zenekar és a zongora felelget egymásnak, a zenekar a zárótéma második felének ritmusát, a zongora a melléktéma elejének ritmusát játssza különböző variációkkal (☐ t1-43).
- 218-234. ütem Visszatér a melléktéma teljes dallama (D). Először a fuvola, majd az oboa játssza el. A zongora szintén bemutatja, de olyan gyors akkordfelbontásokkal kísérve, hogy alig hallható ki a dallam (együtt: ☐ t1-44, a zongora külön: ☐ t1-45). A végén a klarinét és a fagott veszik át a dallamot, de erősen variálják a befejezést.
- 235-239. ütem A zongora erőteljesen variálva, emelkedő magasságban ismétleteti a melléktéma végének hangjait, gyors akkordfelbontásokkal kísérve (☐ t1-46).
- 240-243. ütem A melléktéma zárása, átvezetés a tárótémába. A zárást a zongora gyors, emelkedő futama indítja (☐ t1-47).
- 244-250. ütem Belépnek a fafúvósok és egyre gyorsuló ritmusban először felelgetőt játszanak a zongorával, majd együtt adják elő az egész tételt végigkísérő ♩♩♩♩ ritmust (A', ☐ t1-48). Ez különösen jól megfigyelhető, ha kiemeljük például a klarinét szólamát (☐ t1-49).
- 251-257. ütem Kicsúcsosodik a zárórész. A zongora egyre gyorsuló ütemben, széles oktávfogásokkal, zenekari tusokkal kísérve fokozza a hangulatot (☐ t1-50).
- 258-266. ütem A zongora egyedül, lelassulva, aztán arpeggio akkordokkal, majd lágy hullámokkal, széles futamokkal fejezi be a melléktémát (☐ t1-51).
- 267-274. ütem A zenekar előadja a tárótémát (E, ☐ t1-52), majd megismétli.

- 275-281. ütem Még egyszer megszólal a zárótéma igen magas hangon a fuvolákon. A zongora gyors akkordfelbontásokkal kíséri (☐ t1-53). A fuvolák a zongora kíséretével megismélik a zárótémát.
- 282-286. ütem A fuvolák és a kürtök felelgetve ismételtetik a zárótéma utolsó 4 hangját. A zongora széles futamokkal kíséri (☐ t1-54).
- 287-291. ütem A zongora futamai fejezik be a zárótéma bemutatását (☐ t1-55).

Kidolgozás

- 292-299. ütem A kidolgozás kezdetén a hegedűk megszólaltatják a zárótémát (E, ☐ t1-56). A fuvolák és a klarinétok a főtéma és a melléktéma közé beiktatott átvezető szakasz (B, ☐ t1-28) egy erőteljesen variált formájával válaszolnak (☐ t1-57). A fúvósok és a vonósok párbeszéde még egyszer megisméltődik.
- 300-303. ütem Kétszer megszólalnak a zárótéma (E) variációi a hegedűk és a fúvósok felelgetős játékával.
- 304-311. ütem Megszólal az átvezető szakasz második része is (C, eredetileg: ☐ t1-38) a vonósok és a fúvósok felelgetésével, erőteljesen variálva. A tempó egyre fokozódik.
- 312-315. ütem Az előbbi szakasz még folytatódik, de a kürtök újra kezdik a zárótémát (E, ☐ t1-58), majd meg is ismétlik.
- 316-328. ütem A zárótéma végighalad a hangszeren, majd az egész zenekar kezdi egyre erőteljesebben, egyre zaklatottabb tempóban ismételtetni a variációkat.
- 329-339. ütem Megjelenik a főtéma ritmusa (A', ♪♪♪♪) először emelkedő hangmagasságokkal (☐ t1-59). Először keveredik a tárótémával, majd tisztán, egyre ismételtetve is megszólal.
- 340-345. ütem Aritmus variációi a zenekaron egyre elcsendesülnek, elmélyülnek, majd belép a zongora.
- 346-356. ütem A zongora átveszi a ritmus variációjának mélyülő ismétlését.
- 357-368. ütem A zongora megszólaltatja a melléktéma (D) variációit, keverve az átvezető rész ritmusaival. A dinamika ellágyul, kissé hullázó hangerővel, de elhalkul.
- 369-383. ütem A zongora a zárótémából egy újabb átvezető rész dallamát bontja ki (F, ☐ 1-60).
- 384-387. ütem A zongora és a zenekar felelgetve variálják az átvezető részt.
- 388-411. ütem Erőteljes dobszó indítja az átvezető rész egyre zaklatottabb ismételtetését a zongorán és a zenekaron felváltva.
- 412-417. ütem Ismét visszatérnek a zárótéma (E) variációi.
- 418-427. ütem A zárótéma variációi felváltva hangzanak el az első összekötő szakasz első részével (B, ☐ t1-28). Közben a zongora futamokkal színesíti a variációkat.
- 428-435. ütem A zárótéma elhal, csak az átvezető rész hangjai maradnak, egyre magasabban ismétlődve.
- 436-442. ütem Átvezetés a variációs rész befejezéséhez, amit a zongora mutat be.
- 443-450. ütem Megszólal az első összekötő szakasz második része a zongorán (C), de kissé lassúbb tempóban (hasonlítsd össze a 160-167. ütemmel).
- 451-470. ütem A zongora folytatja a repríz előkészítését, alig-alig változtatva megisméltli a 168-183. ütemet, a melléktéma bevezető részét.

Repríz:

- 471-490. ütem Megkezdődik a repríz a melléktémával (D). A melléktémát ismételteti és variálja az oboa, majd a fuvola és a hegedűk.
- 491-522. ütem Bekapcsolódik a zongora is, és gyors futamok mellett egy-egy hangszerrel (klarinét, hegedűk) együtt játssza a melléktémát. Az 508. ütemtől kezdve megkezdődik egy fokozódó átvezető rész a főtéma ritmusának (A') ismételtetéséhez.
- 523-530. ütem A főtéma ritmusa (A', ♪♪♪♪: ☐ t1-61) egyre fokozódó tempóban vezet a nagyméretű záró kadenciához.
- 531-537. ütem A repríz zárórésze zenekari tusokkal és zongorafutamokkal.

Kadencia és coda:

- 538-563. ütem A zongora a kadencia során először a melléktémát (D) és variációit adja elő.
564-578. ütem Megszólal a zárótéma (E) is a kadenciában.
579-586. ütem Visszatér a melléktéma (D), de zaklatott megszakításokkal.
587-600. ütem A zongora egyre erőteljesebben variálja a melléktémát.
601-606. ütem A vad variációk után rövid időre melankolikusán tér vissza a melléktéma fő motívuma.
607-613. ütem Virtuóz futamok, a zárótéma ismétlésének bevezetése.
614-639. ütem A zárótéma (E) az egyes hangszeren, majd együtt a zongorán és a zenekaron. A 621. ütemtől kezdve a zárótéma egyre erőteljesebb variációival átvezetést hallunk a coda-ba.
640-666. ütem Zárórész (coda).

II. tétel Andantino semplice (lassacskán, egyszerűen)

A második tétel egy lágy, kedves főtémára épül, amely sokszor ismételve hangzik el. A kadenciáktól eltekintve az egész tétel dallamos hangzású. Szerkezete egyszerű, a főtéma mellett két dallam kapott benne helyet.

A tétel témái

- A: főtéma (☐ t2#A)
B: melléktéma (☐ t2#B). Ritmusa: ♪♪ ♪♪ ♪♪ ♪.
C: 3. téma (☐ t2#C)

A tétel szerkezete

A – A – átvezetés – B – B – átvezetés – kadencia – C – C – C – kadencia – A – zárás

A tétel részletes elemzése

- 1-4. ütem A második tétel a vonósok pizzicato játékaival kezdődik, ezt folytatják a főtéma (A) megszólaltatása alatt is.
5-12. ütem A fuvola megszólaltatja a főtémát (A).
13-20. ütem A zongora is lejátssza a főtémát (A). A vonósok közben a téma egy részének ismételtetésével kísérik a zongorát (☐ t2-01). A ritmusban felismerhetjük az első tétel tipikus ♪♪♪♪ ritmusát. A zongora a kíséret tükörképét játssza a mélyebb hangokon (súlylyedő hangmagasság helyett emelkedő magasságú hangokat: ☐ t2-02).
21-22. ütem A melléktéma bemutatása előtt a fafúvósok rövid átvezetést játszanak (☐ t2-03).
23-24. ütem A zongora kissé variálva megismétli az átvezetést.
25-28. ütem Az oboa és a klarinét bemutatja a harangjátékszerű melléktémát (B).
29-32. ütem A zongora is eljátssza a melléktémát (B), némileg variálva.
33-37. ütem A zongora ismétletgeti a melléktéma végét, a fúvósok pedig a főtéma elejét. A dallamot egymásnak adogatja át a kürt, az oboa, a klarinét és a fagott.
38-41. ütem A főtéma ismétlése előtt a zongora rövid átvezetést játszik.
42-49. ütem A vonósok megismétlik a főtémát, miközben a zongora ismétletgeti az átvezetés ritmusát (♪♪♪♪).
50-58. ütem Az oboa megismétli a főtémát. A vonósok közben szinte külön dalt játszanak (a dallam jobban felismerhető zongorán megszólaltatva: ☐ t2-04). Gazdagítja a hangzást a zongora ♪♪♪ kísérete.
59-80. ütem A tétel eddigi dallamos, derűs, egyszerű hangzását megszakítja egy hosszabb zongora-kadencia.

- 81-88. ütem Ismét váltás következik be, a vonósok egy francia sanzonra emlékeztető, tempósabb, vidám dallamot játszanak el (C). A zongora gyorsan pergő kísérete feszültebbé teszi a könnyed hangulatot.
- 89-98. ütem Játék a 3. téma végével.
- 99-106. ütem A vonósok kétszer megismétlik a 3. témát (C).
- 107-114. ütem A 3. téma végének ismételtetésével készíti elő a zenekara kadenciát.
- 115-146. ütem A kadencia során a zongora több dallamot is felvillanta tétel előző részéből. A 136-138, ütem bravúros futamai után egy lassú, melankolikus rész készíti elő a főtéma visszatérését.
- 147-154. ütem A vonósok lépegetős kísérete mellett a zongora előadja a főtémát.
- 155-161. ütem A fúvósok kíséretével az oboa előadja a főtéma második felének variációját.
- 162-171. ütem A zongora átveszi a szólamot, majd arpeggio játékkal fejezi be a tételt.

III. tétel Allegro con fuoco (gyorsan, tüzesen)

A sodró ütemű harmadik tételt gyakran rondónak tekintik, bár ráillik a szonátaforma is.

A tétel témái

A: főtéma (☐ t3#A), egy ukrán népdal alapján (☐ t3-01), melyet Csajkovszkij egy Szentpéterváron 1872-ben megjelent gyűjteményben talált.

B: melléktéma (☐ t3#B)

A tételszerkezete

Expozíció

A – A – A – A – kadencia – B – B – A – átvezetés – A – kadencia – B – B – rövid átvezetés – A – A

Kidolgozás

rövid dallam – A variációi – átvezetés

Repríz

B

Coda

A tétel részletes elemzése

Expozíció

- 1-4. ütem A tételt indító üstdob ütés utána vonósok, a réz- és a fafúvósok egymásnak adogatják át a főtéma kezdetére utaló motívumot.
- 5-12. ütem A zongora bemutatja a főtémát (A).
- 13-20. ütem A zongora még egyszer bemutatja a főtémát, a vonósok lépcsőzetesen emelkedő, majd süllyedő pizzicato kíséretével.
- 21-28. ütem Rövid közjátéka főtéma következő ismétlése előtt. A főtéma kezdőhangjait variálják a hangszerek egymással párbeszédet folytatva.
- 29-36. ütem A zongora harmadszor is eljuttatja a főtémát, a vonósok rövid, szaggatott kíséretével.
- 37-44. ütem A teljes zenekar megszólaltatja a főtémát, igazi vidám, vásári hangulatot teremtve.
- 45-56. ütem A rövid kadencia a főtémából bontakozik ki, de ezt csak akkor vehetjük észre, ha kiemeljük a dallamot a zongorán a gyors ritmusú futamokból (együtt: ☐ t3-02, a dallam a futamok nélkül: ☐ t3-03). Végül csak a futamok maradnak meg és a szóló elbizonytalanodik, lelassul.
- 57-65. ütem A zenekar bemutatja a melléktémát (B).
- 66-76. ütem A zongora is bemutatja a vonósok kíséretével a melléktémát, de a dallam mellé gyors futamokat is játszik. A melléktéma végződésénél már variációk jelennek meg.

- 77-88. ütem Egy rövid kadencia szakítja meg a dallamos témákat.
 89-96. ütem A zongora ismét előadja a fő témát (A), közben a fafúvósok madárcsicsergéshez hasonló játékkal színesítik a hangzást.
 97-114. ütem Átvezetés, az eddigi dallamok töredékei szólalnak meg az egyes hangszereken, szinte egymással veszekedve, egymásnak felelgetve.
 115-121. ütem A zenekar ismét előadja röviden a fő témát (A).
 122-133. ütem Szinte majdnem pontosan megismétlődik a 45-56. ütem kadenciája.
 134-144. ütem Először a vonósok, majd a dallamot átvéve, a végén variációkkal a zongora megismétli a melléktémát.
 145-158. ütem Rövid átvezetés a fő téma ismétlése előtt.
 159-174. ütem A zongora előadja a fő témát, a fúvósok szinte disszonáns hangzavarral fokozzák a hangulatot.
 175-182. ütem A zongora megismétli a témát, de mosta vonósok morgásszerű kíséretével.

Kidolgozás

- 183-213. ütem Egy hosszú futamot visz a zongora. A bal kéz és a jobb kéz egymástól oktávnyi távolságra, unisono játszik. Közben a hegedűk egy kis dallamot mutatnak be (183-186. ütem, [t3-04]), amely a következő résznek lesz az alaptémája. Ennek a végét ismétlik a fafúvósok (187-191. ütem, [t3-05]), majd balsejtelmű emelkedő dallammenet utána vonósok (192-197. ütem, [t3-06]), ismét a fafúvósok (198-202. ütem), majd a vonósok emelkedő dallammenete a végén a kürttel kiegészülve zárja ezt a részt (203-213. ütem).
 214-221. ütem A fő téma variációi, darabokra törve, más-más hangszereken megszólaltatva.
 222-242. ütem A vonósok emelkedő, hosszasan fokozódó szekvenciája vezeti be a melléktéma (B) visszatérését. A szekvencia hangjai ([t3-07]) megegyeznek a melléktéma kezdetével.
 243-251. ütem Az utolsó nekifutása zongorán a repríz előtt. Most már mindkét kézzel oktávnyi távolságot átfogva, unisono játékot mutat be.

Repríz

- 252-270. ütem A melléktéma (B) diadalmas visszatérése a zongorán és a teljes zenekaron.

Coda

- 271-278. ütem A tétel és az egész zongoraverseny befejező részét a zongora és e hegedűk kezdik, a fúvósokkal felelgetve.
 279-289. ütem Még utoljára a fő téma (A) variációi.
 290-301. ütem Zárás.

A zenei szakkifejezések magyarázata

Akkord: több hang megszólaltatása egyszerre.

Arpeggio: hárfaszerűen. Egy akkord, több hang megszólaltatása, de nem egyszerre, hanem gyorsan egymás után (☐ t1-07).

Kóda (coda): egy tétel zárórésze.

Expozíció: a zenekari darabok első része, melyben a zeneszerző bemutatja a mű témáit (főbb dallamait).

Kadencia: bravúros technikai tudást igénylő hangszerszóló a versenyművekben. Általában az első tétel vége felé szólal meg.

Partitúra: a zenekar kottája a karmester részére az összes hangszer szólamát tartalmazza.

Pizzicato: a vonóshangszereken nem vonóval, hanem ujjal történő pengetéssel szólaltatják meg a hangokat.

Repríz: az expozíció visszatérése a variációk után.

Szekvencia: ugyanannak a rövid dallamnak az ismétlése egyre magasabban vagy mélyebben.

Unisono: egyszólamúan, ugyanazokat a hangokat megszólaltatva.

Tutti: az egész zenekar együtt szól.